

HET JUILLIARD STRIJKKWARTET

ROBERT MANN	eerste viool
EARL CARLISS	tweede viool
SAMUEL RHODES	altviool
CLAUS ADAM	cello

zaterdag 17 juni 1972 in het
Gebouw voor K&W te Utrecht,
aanvang 20.15 uur.

PROGRAMMA

Henry Purcell
1659-1695

Chaconne in g

Wolfgang Amadeus Mozart
1756-1791

Strijkkwartet KV 575 in D

p a u z e

Arnold Schönberg
1874-1951

Strijkkwartet nr.1 in d op. 7

Dit concert wordt georganiseerd door
de Stichting De Utrechtse Kring in
het kader van de werkzaamheden van
het Cultureel Overleg Utrecht.

H
E
T

J
U
I
L
L
I
A
R
D

S
T
R
I
J
K
K
W
A
R
T
E
T

Het Juilliard Strijkkwartet, een van de belangrijkste kamermuziekensembles van onze tijd, werd in 1946 opgericht door William Shuman, directeur van de Juilliard Muziekschool in New York. De leden van dit kwartet, die docent zijn aan deze school, vormen bovendien het huis-ensemble van de Library of Congress in Washington, de stichting die destijds aan de belangrijkste Amerikaanse strijkkwartetten (waaronder ook het Juilliard kwartet) de meest waardevolle strijkinstrumenten van oude Italiaanse meesters ter beschikking stelde.

ROBERT MANN, eerste violist, werd geboren in Portland, studeerde viool bij Edouard Dethier en bekwaamde zich tevens in het componeren. Hij won in 1941 de "Naumburg-prijs" en trad daarna regelmatig solistisch op. Tevens was hij eerste violist van het "Albuquerque Festival Strijkkwartet".

EARL CARLISS, tweede violist, werd geboren in Chicago en studeerde op een beurs van de "David Epstein Memorial Foundation" en vervolgens op een van het Juilliard-Institute, waar hij als beste van de cursus afstudeerde en de "Morris-Loeb Memorial" prijs behaalde. Hij debuteerde in 1962.

SAMUEL RHODES, geboren in Chicago, studeerde altviool op een beurs van het Princeton Institute, waar hij zijn studie als "master of fine arts" op zijn instrument, en tegelijkertijd als componist afsloot. Hij speelde ook enige tijd in het Galimir Strijkkwartet.

CLAUS ADAM, cellist, werd geboren op Sumatra als zoon van Oostenrijkse ouders, en emigreerde na zijn schoolopleiding naar de V.S. Hij studeerde cello bij Emanuel Feuermann, was solo-cellicist bij de "National Orchestra Association" en ook in het "Minneapolis Symphonie Orchestra". Tevens was hij zeven jaar lid van het New Music Quartet. Ook Claus Adam wijdt zich graag aan het componeren.

HENRY PURCELL - CHACONNE in g

Terwijl in het midden van de Barok de Italiaanse componisten zich verliezen in dramatiek en pathos, de Duitse in liturgische ernst en de Franse in ingetogen hoofsheid, schrijven de Engelse componisten een muziek waarin het vooral gaat om de sier van welluidende verpozing.

Voordat de alom stuwende invloeden van de Italiaanse Barok ook in Engeland hoor- en voelbaar worden - terwijl het klimaat rijpt voor de komst van Händel - zet Henry Purcell (1659-1695) de kroon op kenmerkend Engelse muzikale ontwikkelingen. Het is dan ook ten onrechte dat hij lange tijd slechts gewaardeerd wordt voor zover hij beantwoordt aan de maatstaven van "voorloper van Händel".

Want Purcell verbindt in zijn componeerstijl de achting voor gevestigde vormen - wortelend in de Engelse consort-tradities - met een deelname aan nieuwe ontwikkelingen, en onderscheidt zich daarbij van vele tijdgenoten in verfijning van harmonisch-melodische vormen.

De verwickelingen van het oude contrapunt krijgen daarbij een steeds harmonischer omgeving en fundament. Zijn bezigheden daarmee liggen in de eerste plaats op het terrein van de kerkelijke muziek en het muziek-drama (Dido and Aeneas, King Arthur, The Fairy Queen, enz.).

Het componeren op een steeds weerkerende melodische basisformule, de ostinate bas, waaronder ook de dansvorm met de naam chaconne wordt gerangschikt, noemt Purcell in "The Skill of Musick": "a very easy thing to do ..." In het componeren van variaties op zo'n "ground" toont hij dan ook een grote behendigheid.

De Chaconne in g, die vierstemmig is, en daarom niet alleen wel door strijkorkest, maar ook door strijkkwartet uitgevoerd wordt, schreef de componist, naar men aanneemt, voor een theaterwerk met tragische strekking. Dit uit achttien variaties bestaande stuk munt uit door dramatische diepte en emotionele zeggingskracht.

WOLFGANG AMADEUS MOZART - STRIJKKWARTET K.V. 575

Wanneer Mozart in de lente van 1789 terugkeert van een reis naar Berlijn, heeft hij de opdracht om zes strijkkwartetten te schrijven.

Deze opdracht is verstrekt door koning Friedrich Wilhelm van Pruisen, die - zelf cellist - van de componist verwacht dat de cello-partij in deze werken wat speciale aandacht zal krijgen. De drie strijkkwartetten die voltooid worden, ontvangen zodoende niet slechts de bijnaam van "Pruisische Quartetten", maar ook van de "Cello-kwartetten".

De speciale behandeling van de cello heeft later overigens aanleiding gegeven tot de kritiek als zou de balans binnen de ensemblevorm erdoor verstoord zijn, en als zouden deze werken daardoor van mindere kwaliteit zijn dan met name de "Haydn-kwartetten". Een kritiek waarmee de onvergelykelijke sereniteit en bezonken rijpheid van deze composities onrecht is gedaan.

Dat Mozart deze meesterwerken, waarvan K.V. 575 het eerste voltooid werd, onder deprimerende omstandigheden moest schrijven, blijkt uit een brief aan zijn vriend Puchberg, waarin de volgende zinsnede voorkomt: "nun bin ich gezwungen meine Quartette (diese mühsame Arbeit) um ein Spott Geld her zu geben, nur um in meinen Umständen Geld in die Hände zu bekommen..."

H
E
T

J
U
L
L
I
A
R
D

S
T
R
I
J
K
K
W
A
R
T
E
T

Wanneer Arnold Schönberg zijn carrière geopend heeft met een aantal composities waarvan de afmetingen en de harmonische complicaties soms nog moeten onderdoen voor de gigantische bezetting die gevraagd wordt (Gurre-Lieder!) gaat hij over tot een andere werkwijze.

Waar hij het grote ensemble nog gebruikt, zoekt hij naar een solistische behandeling van de instrumenten of naar een duidelijke wisseling van klankkleuren en sferen. Ook richt hij zich tot het kleinere ensemble, getuige zijn eerste strijkkwartet (1905).

Met een echter niet minder fervente laat-Romantische expressiedrang, gewapend met de stylistisch-technische verworvenheden van Brahms en Wagner, beweegt hij zich ook in dit werk binnen de uiterste grenzen van het tonale idioom.

Aan de tonale crises die in het oeuvre van hem en zijn tijdgenoten een hoogtepunt bereiken, nadat ze in feite vanaf de zeventiende eeuw de bestaansgrond van de westerse muziek hebben gevormd, zal hij pas later een definitief einde maken: Wanneer hij in zijn atonale composities eerst de wetmatigheden van de traditionele harmonie doelbewust heeft ontweken, en de "emancipatie van de dissonant" heeft bewerkstelligd, trekt hij hieruit in z'n dodecafonische werk de uiterste muziektechnische consequenties.

Hoewel in het romantisch-expressionistische eerste strijkkwartet nog lang geen sprake is van die muzikale verschijnselen waaraan Schönberg zijn grote muziekhistorische waarde ontleent, zijn toch de voorbodes ervan reeds te onderkennen. In die zin, dat de twaalftoons-schrijfwijze opgevat kan worden als een variatietechniek, en dat juist deze variatietechniek een fundamentele betekenis heeft in de structuur van deze compositie: vrijwel alle thema's berusten op variaties of combinaties van enkele grondmotieven.

Binnen het kwartet zijn geen afzonderlijke delen te onderscheiden.

De contouren worden bepaald door soms zeer abrupte wisselingen van tempo en stemming. Binnen deze organisch opgebouwde eenheid groeien lijnen van een bijna symfonische draagkracht.